VRATKÁ BUDOUCNOST EVROPSKÉHO
INTEGRAČNÍHO PROCESU

DOI: 10.18267/j.polek.1058

Štěpán Pekárek*, Vysoká škola ekonomická v Praze

Michaela Ševčíková: Five crises of the European integration process

Praha, Vysoká škola ekonomická – Oeconomica, 2015, 175 stran.

ISBN 978-80-245-2098-8.

I když pravidelného čtenáře prací zabývajících se současným stavem evropské integrace v zásadě nepřekvapí spojení „krize Evropské unie“ nebo „krize eurozóny“, je zde recenzovaná kniha raritou. V této oblasti totiž bývá zvykem zaměřovat se na jednu z problematik a tu dále rozebírat. Ne tak činí Ševčíková. Nespokojuje se pouze s analýzou krize jednoho typu, ale nabízí jich rovnou pět.

Projekt Evropské unie v současnosti prochází jednou z nejhlubších krizí, jejíž dopady pocítily ve větší či menší míře všechny členské státy. Hospodářská kontrakce nebyla jediným důsledkem, finanční krize 2008 a následná dluhová a ekonomická krize se dotkly základních aspektů současného evropského integračního procesu. V reakci na tento vývoj Ševčíková ve své anglicky psané knize *Five crises of the European integration process*, analyzuje primární dopady a důsledky selhání evropské integrace a jejich politicko-ekonomické aspekty. Základní tezí práce je skutečnost, že krize v některých případech odstarovala, v jiných však pouze obnažila skryté strukturální slabiny ekonomik jednotlivých členských států a procesu integrace. Na ty se tvůrci evropských politik snaží v současnosti reagovat. Ševčíková se rovněž věnuje evaluaci připravovaných změn a hodnocení jejich efektivity.

Tématu evropského integračního procesu a jeho současným problémům se věnuje nespočet autorů. Jako příklad lze uvést Thilo Sarrazina (*Evropa euro nepotřebuje*, Academia, 2013), Otmara Issinga (*The Birth of the Euro*, Cambridge University Press, 2008), Davida Marshe (*Euro – boj o osud nové globální měny*, Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012) nebo Martina Wolfa (*Shifts and the shocks*, Penguin Press, 2014). Mezi českými autory se stabilně objevují Václav Klaus (*Evropská integrace bez iluzí*, Knižní klub, 2011) Pavel Kohout (*Finance po krizi*, Grada, 2011), nebo Petr Robejšek (*Svět viděný z Řípu*, Alfa, 2012). Ve srovnání s uvedenými je publikovaná práce významným příspěvkem do současné diskuse nejen samotnou aktuální analýzou, ale také rozsahem diskutovaných témat. Ševčíková se ve své knize věnuje ekonomickým ale i politologickým a institucionálním aspektům integrace. Takto rozšířené spektrum navzájem

* Štěpán Pekárek, Vysoká škola ekonomická v Praze (pekarek.stepan@gmail.com).

propojených témat vytváří kompaktní celek a díky tomu publikace představuje pomyslný „most“ mezi ekonomickou a institucionální oblastí výzkumu.

Autorka definuje pět krizí následovně: I. politická krize (zahrnující institucionální krizi a krizi identity Evropské unie); II. dluhovou krizi a krizi veřejných financí; III. krizi konkurenceschopnosti, rozdílné výkonnosti a kvality evropských ekonomik; IV. bankovní, resp. finanční a hospodářskou krizi; V. krizi důvěry. Sledujme proto stejnou myšlenkovou linii a rozeberme krize jednotlivě.

Politickou a institucionální krizi autorka dělí do tří navzájem propojených krizí: krizi politiky, krizi domácích politických elit a krizi evropských politických elit. Trvajících krize tradičních politických stran, ztrácejících podporu ve prospěch stran z obou extrémů politického spektra a postupné vzdalování evropských politických elit od jednotlivých voličů zvyšuje nedůvěru v samotný projekt Evropské unie. Ševčíková zde pokládá otázku, zdali evropské země dlouhodobě neprocházejí krizí fundamentálních principů demokracie a nedávné negativní ekonomické dopady jen nepotvrzují dané mínění občanů. Uvedený vývoj má rovněž podstatný vliv i na budoucí směřování evropského procesu integrace. Pokud teoreticky přijmeme, že jsou to voliči, kteří skrze své volební preference určují obecné směřování EU, pak musíme přiznat, že nejen růst životní úrovně nebo štedřejší sociální systém, ale i ztotožnění občana s evropskými institucemi významně ovlivňuje jeho volební rozhodování. Nicméně v praktické rovině lze cynicky tvrdit, že o tom, zda se Evropská unie vydá „salámovou“ metodou k politické unii, nebo zvolí cestu volnějšího uskupení, bude více záležet na umění zastánců a odpůrců správně ovlivnit a vyložit současný politický vývoj.

Dluhová krize a krize veřejných financí je demonstrována na postupné analýze několika strukturálních ukazatelů. Teze neudržitelnosti současného trendu zadlužování členských států je dokládána na vývoji veřejného zadlužení ve vztahu k HDP, vládních deficitů a platebních bilancí. Skupina sledovaných států se omezuje na země PIIGS (Portugalsko, Itálie, Irsko, Řecko a Španělsko) jako na nejrizikovější členy Evropské unie. Autorka uvádí, že současný nízký reálný růst HDP není vhodným pro stabilizaci zadlužení a predikuje další zhoršení situace v závislosti na pomalém ekonomickém oživení regionu. Analýza je doplněna o ukazatele trhu dluhopisů a soukromého zadlužení, které nasvědčují rychlejšímu soukromému zadlužování zemí PIIGS vlivem boomu spotřebitelských a hypotečních úvěrů. Znakem aktuálnosti práce je i fakt, že se autorčina doporučení týkající se Řecka, které je analýzou určeno jako stát s nejsilnějším dopadem krize do ekonomiky, ve velké míře shodují se současnými požadavky skupiny věřitelů podmiňující nový záchranný program.

Krize důvěry bylo často skloňovaným souslovím především v počátcích finanční krize v USA a poté i v Evropě. Byla spojována především s nedůvěrou ve finanční systém, avšak Ševčíková její význam dále rozšiřuje o ztrátu důvěry v národní politiky, integrační proces a jeho reprezentanty. Ve stejném duchu autorka rozděluje svou analýzu. V jednom celku se vypořádává s poklesem důvěry ve finanční trhy, kde vyzdvihuje především prolomení paradigmatu bezrizikovosti vládních dluhopisů a rozervení nůžek mezi úrokovými spready států eurozóny. Druhá část je zaměřena na měření důvěry občanů v Evropskou unii jako politický projekt. Autorka zde například rozebírá výsledky měření Eurobarometru, ve kterém se sice 60 % respondentů ztotožňuje s ideou evropské občanské příslušnosti, na druhou stranu však jen 9 % z nich upřednostňuje celoevropskou identitu před svou národní. Přenechám k další diskusi, zdali ztráta důvěry občanů v projekt Evropské

unie není v konečném důsledku větším rizikem pro evropskou integraci než pokles důvěry investorů ve finanční trhy.

Ve čtvrté krizi, krizi konkurenceschopnosti, rozdílné výkonnosti a kvality evropských ekonomik autorka zejména shrnuje problematiku heterogenity hospodářské struktury členských států. Ve vztahu k uvedeným tématům se práce zabývá srovnáním vývoje platebních bilancí, pracovního trhu a konkurenceschopnosti jednotlivých členů. Autorka kritizuje zejména akumulované nerovnováhy platebních bilancí ekonomik, způsobené částečně nevhodným zapojením v měnové unii, které mohou zhoršit budoucí situaci a to nejen krizí zasažených států. Jednotlivé trhy práce jsou stále silně heterogenní, v ukazateli nákladů na jednotku práce probíhá pomalá konvergence a u některých nových států dokonce náklady divergují od celounijního trendu. V závěru Ševčíková upozorňuje na předpojatost vůči státům PIIGS a uvádí, že makroekonomické „detonátory“ sleduje například i u Francie, Belgie nebo jiných zemí. Francie se svými vysokými náklady na práci a rigidním pracovním trhem bude dle autorky v budoucnu rovněž čelit politickým dopadům imigrace. V případě Belgie kromě vysokého zadlužení a nedostatečně flexibilního pracovního trhu spatřuje riziko v separatistických tlacích uvnitř země. Ze závěrů lze usuzovat, že heterogenita mezi členskými státy existuje a výrazně ovlivňuje chod Evropské unie jako celku. Vystává zde otázka, zda vůbec lze tyto nerovnováhy řešit na celounijní úrovni.

Při analýze bankovní, finanční a hospodářské krize je kladen důraz především na její evropskou fázi. Autorka provádí postupnou komparaci vybraných ukazatelů jak bankovních sektorů, tak i jednotlivých bankovních institucí. Kriticky přistupuje především k velikosti evropských bankovních sektorů, měřeno sumou bilančních aktiv vůči HDP. Tvrdí, že velikost bankovních sektorů se stává těžce spravovatelnou. Jako příklad uvádí neblahé zkušenosti Irska a Kypru, jejichž bankovní sektory významně překračovaly unijní průměr – 350 % HDP. Dále komentuje současnou a budoucí regulaci evropského finančního trhu, zejména pak projekt fiskálního kompaktu, společných evropských dluhopisů a daně z finančních transakcí. V této sekci stojí kromě jiného za pozornost část, ve které autorka uvádí, že finanční krize a následná paralýza evropských bankovních trhů jsou používány jako záminka pro širší regulaci finančního trhu, v daném případě pro ustanovení bankovní unie. Uvedený proces lze lehce generalizovat a aplikovat na rozhodování reprezentantů evropských institucí i v dalších odvětvích. Implicitně je zde tak popisován obecný evropský postup pro řešení hospodářských problémů. Tyto, mnohdy způsobeny již nadměrnou regulací, jsou často řešeny novou vlnou nařízení, směrnic a příslušné byrokracie.

Individuální rozbor výše zmíněných krizí ústí v osmé kapitole v empirickou analýzu. První část se zabývá konvergencí členských států. Autorka aproximuje ekonomické úrovně jednotlivých členských ekonomik a na základě dvou proměnných – HDP na obyvatele v PPS a ročního růstu HDP – a sleduje jejich konvergenci. Mimo jiné byla prokázána divergence mezi „jádrovými“ a „periferními“ členskými zeměmi, což je v přímém rozporu s ideou o postupné konvergenci ekonomik i zavedení společné měny. V druhé části autorka používá shlukovou analýzu k vytvoření skupin členských ekonomik s podobnými vlastnostmi. Zde jsou členské státy, s použitím osmi makroekonomických ukazatelů, rozděleny do shluků dle jejich blízkosti. Na základě analýzy všech zemí bylo identifikováno šest skupin, které do jisté míry odpovídají obecně používanému rozdělení zemí (severské, jádrové, periferní, nové). Za pozornost stojí, že metoda identifikovala Itálii a Irsko standardně klasifikované do skupiny PIIGS jako země, které jsou svými

ukazateli blíže zemím jádra. Ačkoli výsledky shlukové analýzy, jak podotýká i sama autorka, záleží na použitém algoritmu, jeví se tato metoda jako zajímavý přístup pro identifikaci anomálií v dělení ekonomik a jejich možnému budoucímu zkoumání.

Zmíňme také některé závěry z autorčiny analýzy opatření přijatých v letech 2010–2014 za účelem předcházení budoucím krizovým situacím. Jsou to zejména projekty bankovní unie a fiskálního kompaktu, společné evropské dluhopisy, daň z finančních transakcí a síť záchranných fondů EFSM, EFSF a ESM. Témata vhodně pokrývají měnovou, fiskální i finanční problematiku a jako celek představují obecnou reakci eurounijních tvůrců hospodářské politiky na evropskou krizi. Jako příklad uveďme zavedení bankovní unie. Autorka se kriticky vyjadřuje k vytváření nových byrokratických dohledových institucí a přesunu pravomocí z národních regulátorů na supranárodní úroveň. Na druhou stranu kvituje některé dílčí změny, například vznik „bail-in“ nástroje, který by měl zabránit budoucím zvýšeným nákladům pro veřejné rozpočty při záchraně „too-big-to-fail“ bank. Obecně se staví proti dalšímu růstu byrokratických nadnárodních orgánů a jejich pravomocí v národních ekonomikách, jelikož tak postupně dochází k nárůstu rizika morálního hazardu při rozhodování těchto institucí.

Pro shrnutí svých závěrů autorka vhodně používá rámec SWOT analýzy. Jednoduché rozdělení čtyř kategorií ji umožňuje spojit závěry práce do koherentního celku a zasadit je do kontextu historického vývoje Evropské unie. S jejím dovořením se v tomto ohledu inspiroji a použiji tuto metriku i pro závěrečné zhodnocení. Mezi silné stránky rozhodně patří již výše zmiňovaný rozsah diskutovaných témat. Práce komplexně definuje teoretické základy všech pěti krizí a doplňuje je empirickou analýzou podstatných faktorů. Přidanou hodnotou je rovněž autorčin fundovaný pohled na evropský integrační proces, nejen z perspektivy ekonomické, ale i politologické a institucionální. Za slabou stránku knihy by mohla být považována relativně omezená hloubka analýz jednotlivých krizí. Ta však vzhledem k jejímu celkovému konceptu a spektru zmíněných témat je zcela pochopitelná. Naopak lze tvrdit, že nadměrná podrobnost jednotlivých kapitol by mohla spíše přispívat k dezorientaci čtenáře v jeho snaze o pochopení krize evropské integrace jako celku. Jako příležitost, kterou tato kniha nabízí, nesporně vnímám posun v dotvoření platformy pro další výzkum analyzovaných témat.

Závěrem zmíním samotný postoj autorky k evropské integraci, který lze vysledovat při četbě knihy. Oproti jiným autorům oceňuji její konstruktivně kritický přístup, kdy na mnoha místech kromě důkazů nefunkčnosti a pomýlenosti evropských politik nabízí i zcela konkrétní doporučení ke zlepšení. Díky tomu mohu tuto knihu s klidným svědomím zařadit do kategorie „střízlivého realismu“.